

ANTONI BORRÀS*

*ELS TESTAMENTS CATALANS DEL SEGLE XV, TESTIMONI
DE LA VIDA RELIGIOSA DE LA BURGESIA CATALANA I
VALENCIANA D'AQUELL SEGLE*

ABSTRACT

Quelques testaments du XVe siècle sont étudiés comme témoignages de la religiosité de la bourgeoisie et petite noblesse de la Catalogne du dit siècle: formulations littéraires des trois vertus théologiques, foi, espérance et charité, et de leur projection dans la vie et au moment de la mort; pieux légats pour la célébration des messes, pour aider les églises et en espécial les pauvres.

La irrupció de la “història de les mentalitats” porta a l'estudi dels testaments i dels inventaris com a segures fonts del coneixement del passat. Les publicacions es multiplicaren. Jo mateix vaig presentar al “Colloquy of the international Comission for comparative History”, celebrat a Varsòvia el 1978, una comunicació en francès amb el títol: *Pour l'histoire de la spiritualité en Catalogne au XVeme siècle. Les testaments du XVeme siècle*, que probablement per motius polítics d'aquell moment, quedà guardada, amb les altres, en algun magatzem. Anys després, vaig tornar sobre el tema amb un estudi: *L'ajuda als pobres en els testaments de Catalunya i València del segle XV*, publicat al volum micel·lani *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, Barcelona, 1980, i donava a conèixer una altra traducció del present estudi a “Rubrica” V (1993).

Avui i com homenatge a la companya d'estudis universitaris i bona amiga Carme Batlle voldria donar a conèixer, en català, aquell llunyà i desconegut estudi del congrés de Varsòvia.

* Arxiu del Palau Requesens, Centre Borja, Sant Cugat del Vallès.

Els testaments -de totes les èpoques- són documents imprescindibles per conèixer la història del passat. Aquests han estat estudiats des del punt de vista històric, jurídic, filològic, i fins i tot genealògic; tot i així, constitueixen encara avui una de les tipologies documentals precioses per conèixer la vida religiosa, les creences i les pràctiques dels seus actors. Més importants encara si es considera que el seu objectiu no era un altre que el de posar de manifest la seva fe, així com posar en ordre els seus afers, i això en un dels moments més solemnes de la vida. La majoria van ser dictats a l'hora de la mort.

A l'Arxiu del Palau de Barcelona, avui a Sant Cugat del Vallès, un dels més rics en documentació medieval de caràcter privat, es troben un bon nombre de testaments. Aquests provenen de famílies burgeses i de la noblesa dels països de llengua catalana: Catalunya, València i Mallorca, i especialment de la família Requesens, Joan i Liori, alguns dels quals ocuparen un lloc preminent dins el govern de la Corona d'Aragó.

En aquesta comunicació he tingut en compte exclusivament els testaments escrits en paper, n'he trobat 20. El més antic de 1406, el darrer de 1489, encara que per tenir una visió general del segle n'he considerat un de 1509.

La major part foren dictats per homes: quinze en total; únicament cinc provenen de dones, en la majoria dels casos, vídues o mares dels precedents.

La limitació d'aquesta documentació – limitació sociològica i numèrica – no ens permet d'extreure conclusions generals i vàlides per a tots els altres testaments; però crec que reflecteixen malgrat tot la vida religiosa de l'alta burgesia dels Països Catalans.

Els documents són escrits en la seva majoria en català: 13; alguns en llatí: 6; i un en castellà (va ser escrit a Valladolid). La majoria són originals o bé còpies autèntiques, i també donen el text complet.

La formulació externa dels documents té una forma més o menys comuna: una invocació a Déu, substituïda alguns cops per l'afirmació de la certitud de la mort, l'elecció de *marmessors* (executors testamentaris), la cassació dels documents: testament i codis precedents i la celebració de les misses i pregàries. Alguns cops el testador exigeix el pagament de deutes.

L'aspecte econòmic del testament és una de les parts més importants i al mateix temps la més llarga. Després d'haver reservat una suma per les necessitats espirituals: celebració de misses, donacions als monestirs, etc... s'enumeren els altres llegats, tot deixant per a la fi el nomenament de l'hereu o dels hereus principals. En alguns casos hi ha també a la fi donacions a institucions eclesiàstiques i als pobres i captius, encara que únicament com a substitució dels hereus difunts.

Després de la data i de les signatures hi ha codicils explicatius, en els nostres exemples sense interès religiós. No manquen, tanmateix, les constatacions posteriors, és a dir, l'obertura del testament i l'acceptació dels marmessors amb l'execució de les coses establertes.

Deixant de costat tots els altres aspectes, incideixo únicament en els aspectes religiosos dels testaments.

INVOCACIÓ INICIAL

Podriem dir, en general, que ens trobem davant una forma estereotipada – i en conseqüència sense interès religiós-, però creiem que podem treure d'aquesta constatació conseqüències precises. Podem resumir aquests *initia* en dos grups: un que conté les expressions: *In nomine Domini*, *In Christi nomine*, *En nom de Nostre Senyor Jesuchrist*, etc...; l'altra, amb les fórmules: *nihil est morte certius nihilque incertius hora mortis*, o *cosa prou certa que la mort ne prou incerta que la hora d'aquella*.

És possible que aquests *initia* i també d'altres expressions com *pro amore Dei*, *pro Dei misericordia*, *pro anima mea*, *pro charitate*, etc... són paraules sense contingut existencial, però no es pot afirmar el mateix per les altres formulacions religioses: la seva varietat i riquesa, els sentiments personals que aquestes manifesten no poden respondre sinó a una realitat profundament viscuda, a una vida religiosa sincera.

Cal, a més a més, considerar que la diversitat de sexe del testador no distingeix ni caracteritza el contingut religiós. Per contra, les expressions filosòfiques que alguns cops s'hi troben, pertanyen sempre als testaments d'homes d'estat.

La fórmula més corrent – i també la més normal- és aquella de la certitud de la mort i de la incertitud de la seva hora: 13 cops sobre 20 documents. Aquesta fórmula ve a situar-se generalment dins un context religiós. Eus ací dos exemples, d'un home i d'una dona respectivament:

Joan Díez, mestre en arts i llicenciat en teologia comença en seu testament:

In Dei nomine et eius divina gratia, amen. Com totes les coses mundanes sien pasables e a les persones humanals sia cert e indubitat que devi morir, la hora de la qual mort és a cascun incerta, e per çó és reputat a saviesa a cascun feel que mentres per nostre Senyor Déu és conservat en son bon seny... (faci testament). E primerament coman la mia ànima a la Santíssima Trinitat, Pare, Fill e Sant Sperit hun Déu e hun Senyor del qual originalment preexen tots bens e finalment son ordenats així com fi universal al qual tenden totes les coses, singularment la ànima racional creada per nostre Senyor Déu Omnipotent a sa Imatge e reevuda per Jesús gloriós en l'arbre de la vera creu per ordinació e potestat de Déu lo Pare e obediència de Jesús Déu e hom e consell del sant Sperit. E per singular devoció suplich humilment la gloriosa Verge

Maria Mare de nostre Redemptor que li placia e vulla entervenir per la mia ànima al seu fill gloriós, ella qui simul cum potere habet mandatum¹”.

1. IX, 1r.-2r. El numero romà indica el Testament. Cf. la llista dels testaments.

Crec trobar-me davant una magnífica professió de fe. Cal notar, d'entre altres, l'al·lusió al poder de la Verge Maria.

Igualment sorprenent l'inici del testament de l'aristòcrata castellana Mencia de Lemos:

Creyendo firmemente en la Santa Trinidad, Padre e Hijo e Espíritu Santo que son tres personas en un solo Dios verdadero. Creyendo firmemente en todas las cosas que la santa madre Iglesia manda guardar, et conociendo que por otra cosa no puede ser ninguno salvo sino por la nuestra santa fe católica, viniéndome mentes de muchos bienes y mercedes que Dios nuestro Señor me hizo en tantas cosas que no sabría conocerlas; recordándome de la palabra que nuestro Señor dixo qual te fallaré así te juzgaré y temiéndome del su juicio... Et reconociéndome en los dichos hierros y pesares que le hice, así como pecadora, pero esfuerçome en la palabra quel mesmo dixo que mayor era la su misericordia et piedad que la su sentencia y justicia, y acordándome de la su piedad e acordándome de nuestra Señora la Virgen Santa María a quien yo tengo por Señora et por abogada en todos mis hechos que nunca falleció a los que a ella se encomiendan²”.

D'una manera més breu, alguns testaments recorden el fet de la Redempció³, d'altres afegeixen la confessió de la seva pròpia impotència⁴, d'altres, finalment, insisteixen sobre la necessitat que tenim de preparar-nos per a la mort i d'estar lliures de pecat⁵.

Una expressió que de mica en mica esdevindrà la més comú: era la del lliurament de l'ànima a Déu, que apareix ja en els nostres testaments, o bé com una simple afirmació⁶, o bé d'una manera més rica, com dins el magnífic testament de Joan Ruíz de Liori, vescomte de Ribarroja⁷

És sorprenent trobar tots els aspectes religiosos de la fi de la vida: la crida de Déu: *Que com nostre Senyor Déu la vulla appellar (l'ànima) al seu beneyit repòs...*⁸; el judici per Crist⁹; el càstic de l'infern i l'esperança de les joies del Paradís¹⁰.

I encara podriem multiplicar els matisos espirituals que —d'aquí i d'allà— situen la formulació jurídica dins un quadre de fe.

2. XVIII, 1r.

3. II, 1r.; XIII, 1r.

4. V, 1v.; VIII, 1r.; XI, 1r.; XV, 1r.

5. VII, 1r.; VIII, 1r.; XV, 1r.; XIX, 1r.

6. V, 1v.

7. XIX, 1r. Cf.: “Ans de totes coses comanant la mia ànima en les mans de nostre Senyor Jesuchrist” XI, 1v. Cf. també: VIII, 1v.; XV, 1r.

8. VIII, 4r.

9. VIII, 1v.; XV, 1r.; XVII, 1r.

10. XII, 1v.; XII, 1r.; XIII, 1r.

DETERMINACIÓ DE LA SEPULTURA

Dins tots els exemples, els testadors desitgen ser inhumats dins una església, ja sigui monàstica o parroquial. Només hem trobat una sola excepció: Bernat de Requesens deixa l'afer de l'elecció de l'església als marmessors¹¹.

En el cas d'una sepultura a l'interior d'un monestir o convent, es demana al mateix temps de ser vestit amb l'hàbit de l'orde; i generalment es refusen els monuments funeraris.

Hem dit que la tria del lloc de la sepultura es fa en funció d'esglésies parroquials o monàstiques, amb una sola excepció: Vidal de Blanes, lloctinent del rei de Mallorca, desitja ser inhumat a la capella de Sant Antoni de la Catedral de València on es troba la tomba del seu pare, el lloctinent general del Regne de València¹².

Els monestirs triats per reposar-hi *eternament* són: el monestir dels Pares Dominics de Barcelona¹³ i l'esmentat de València dins la capella dedicada a Sant Llorenç¹⁴, i aquella de Sant Miquel¹⁵; el Monestir dels Frares Menors de Barcelona¹⁶, i aquell de València¹⁷; el Monestir dels Agustins de València¹⁸ i la Cartoixa de Portaceli¹⁹.

Les esglésies parroquials designades són: a Barcelona, Sant Just²⁰; a València, l'església de Sant Esteve²¹, l'església de Sant Martí (dins la capella de Sant Miquel)²²; i les esglésies de poblacions més petites com Sant Martí de Palaudano²³, de Molins de Rei²⁴ i de Sant Genís de Nonells²⁵.

Si la cerimònia de l'enterrament té lloc dins uns monestir, el testador demana, a més a més, la presència dels frares de l'orde, els quals hauran d'acompanyar el taüt amb ciris. Francesc de Casasapia demana 16 dominics²⁶; Guillem de Destorrent, 16 franciscans²⁷; i Isabel de Soler, la noble dama, desitja ser acompanyada per 12 domi-

11. XIV, 1r.

12. XV, 1v.

13. Ii, 1r.

14. VI, 1v.; VII, 1v.

15. XVII, 1v.

16. I, 1r.

17. XVIII, 2v.

18. V, 6v.

19. IX, 2v. Cf. XI, 1v.

20. XX, 1r.

21. X, 2r.

22. VIII, 1v.; XII, 1v.

23. *In ecclesia S. Marti de Palaudano, videlicet in ianva ipsius ecclesia...* IV, 1r.

24. XIII, 1r.-1v.

25. XVI, 2v.

26. II, 1r.

27. I, 1r.

tics, 12 franciscans, 12 carmelites, agustins i frares de l'orde de la Mercè sense precisar-ne el nombre²⁸.

Per contra, si la deposició del cadàver té lloc dins una església parroquial no es demana generalment la presència de religiosos o de capellans, encara que en el cas de Bernat de Limos hem constatat l'exigència de 67 capellans²⁹.

Si el difunt pertany a una confraria, trobem els membres d'aquesta confraria acompanyant al seguici fúnebre³⁰.

A fi d'obtenir, al mateix temps, un esplendor més gran de la cerimònia i una ajuda per als pobres hi havia el costum de cercar-ne uns quants, pagar-los i vestir-los de blanc i negre. En trobem quatre³¹, sis³², dotze³³ i fins i tot quinze³⁴.

Un dels testaments ens recorda una altra pràctica freqüent: *ut solitum est*, és a dir, la visita dels pobres feta a casa del mort amb l'objectiu de rebre una almoïna³⁵.

CELEBRACIÓ DE MISSES

Hem arribat a un punt força difícil de resumir per la seva amplitud i també per les seves imprecisions. Dins alguns testaments l'enumeració des les misses a dir ocupa més d'una plana. El testador volia així assegurar-se la seva salvació personal i també la de la seva família, així com de la de tots els difunts.

De manera provisional, hom podria distingir dues classes de testaments – des del punt de vista que nosaltres considerem – que hom podria qualificar de sintètic i analític. Dins el primer cas, hom fixa un nombre de misses a celebrar i solament després hom determina l'església o el monestir on aquestes misses han de ser celebrades; dins el segon cas, hom enuncia, un darrere l'altre, els monestirs i les esglésies, barrejant les misses de Requiem amb els aniversaris i el nombre de misses amb les quantitats econòmiques per celebrar-ne d'altres, fent pràcticament impossible de conèixer el nombre exacte de misses a celebrar. Fins i tot sabent que per una missa hom donava un sou, no resulta sempre fàcil fer-ne la conversió.

Dins dels testaments de les famílies aparentment més riques hom seguia un altre mètode: abans de la distribució de les riqueses, hom reservava una suma per a

28. VII, 3r.-3v.

29. IV, 1v.

30. VI, 1r.; VII, 1v.; VIII, 1v. Cf. XI, 3v.; V, 8r.

31. I, 1r.

32. VIII, 1v.

33. VII, 3r.

34. V, 8v.

35. I, 1r.

36. I, 1r.; II, 1r.

les necessitats espirituals. Set testaments ens indiquen aquesta suma: 200 lliures³⁶, 6.000 sous³⁷, 4.000 sous³⁸, 20 lliures³⁹, 500 florins⁴⁰; amb aquesta suma els marmessors havien de pagar totes les despeses d'ordre espiritual.

En el cas dels testaments que ens ofereixen la quantitat exacte de misses a celebrar no hi ha problemes: el nombre més comú és el de 1.000 misses⁴¹, però hom troba també 1.100 misses⁴², 1.200 misses⁴³, i fins i tot 2.000 misses més 4 aniversaris perpetus⁴⁴.

Dins el segon cas, és quasi inútil cercar el nombre; un càlcul aproximatiu ens dóna 300 misses⁴⁵, 353⁴⁶, etc... Hi ha testaments que deixen als marmessors la determinació i distribució de les misses⁴⁷; tot i que la quantitat de misses a celebrar és molt elevada, s'afegeix l'obligació de celebrar-les el més ràpid possible, normalment en els grans monestirs per la dificultat d'encarbir-les dins les parròquies.

Al costat de les misses celebrades el mateix dia de la mort i els dies següents, trobem igualment mencionats els aniversaris perpetus⁴⁸, les misses de "cap d'anys", etc... Guillem de Destorrent⁴⁹ i Galceran de Requesens⁵⁰ creen misses perpètuas per a tots els dissabtes de l'any. Algun cop la regulació dels dies de les misses és força més minuciosos i complicat⁵¹.

Als Països Catalans existia el costum de fer dir misses a Sant Amador, és a dir, 33 misses sense interrupció, com per exemple dins el testament de Sibila Castella:

*Item sien celebrades en la Sglèsia parroquial de Sent Nicholau de la qual so parrochiana... per los preveres d'aquella 500 mises de seguide en les quals sien dites e celebrades les 33 mises de St. Amador pro ànima mia e en remissió de mos pecats*⁵².

37. VII, 1v.

38. VIII, 1v.

39. X, 2r.

40. XIV, 1v. I encara: Sibila de Castellà, 10.000 sous, V, 87. ; Bernat Johan, 1.000 sous; XII, 1v.

41. V, 7v.; XV, 2r.; XX, 1v.; Cf. IX, 8r.

42. XVII, 1v.

43. XVIII, 1v.

44. VIII, 1v.-2r.

45. VII, 3r.-4v.

46. I, 1v. - 2v.

47. X, 2r.; XIV, 1v.

48. "Fer celebrar quatre aniversaris perpetuels". VIII, 2r. Cf. IV, 3r.

49. I, 2v.

50. XIII, 1v.

51. IV, 2r.- 3v.; VII, 3r. - 7r.

52. II, 8r.

Hi havia també les trentenes com a Castella⁵³.

Un dels dies preferit per fer celebrar les misses –fora dels dies de la mort i immediatament següents– és el dia després de Tot Sants que hom anomena en els nostres documents: *El dia de partir el pa*. Isabel de Soler ens parla d'aquesta festa dins el seu testament:

L'endemà de Tots Sants appellat lo dia de partir el pa, lo dit B. Martínez faça dir e celebrar tres misses de requiem en lo Monestir de Sant Francesc per les ànimes... e a cascuna missa haia de offerir una oblata ab sa candela en la forma acostumada. E si lo dia de partir lo pa, çó és, l'endemà de tots sants les dites tres misses no podien ésser dites, vull e man que tantost en l'altre jorn següent...⁵⁴.

La devoció a l'Eucaristia apareix també dins altres prescripcions: per exemple, dins la petició de ser enterrada durant la celebració de la missa major; és la voluntat de la mateixa Isabel de Soler:

Item més vull que lo meu cors sia soterrat en hora de missa maior e no de nit ni en altra hora, e açò leix en càrrech de les ànimes dels dits marmessors meus e d'aquells qui no volran qui ànimes dels dits marmessors meus e d'aquells qui no volran qui lo meu cors no sia soterrat en la dita hora de missa⁵⁵.

La mateixa devoció s'entreuveu dins el desig de que algunes de les misses siguin de *Corpus Christi*⁵⁶. Hom podria parlar també de ciris que hom havia de fer cremar: *Ad illuminandum S. Corpus Domini*⁵⁷; o les absoltes en dies determinats, acompanyades del so de les campanes⁵⁸. Ens resulta difícil concretar l'abast de les peticions de pregàries especials sol·licitades per alguns als convents de monges sense altra precisió.

53. XVI, 3r.; XVIII, 1v.

54. VII, 6v.-7r.

55. VII, 3r. I Na Aldabona, demana: *Lo dit meu cors sia soterrat e portat a la ecclesiàstica sepultura en hora de misses en la qual hora present lo dit mon cors sia cantada missa alta per la mia ànima segons costum*, VIII, 1v.

56. *Volumus quod celebrentur centum de Corpore Christi*, XX, 1v.

57. IV, 2r.; VII, 7r.; XVI, 3r.

58. XVI, 4r.

LLEGATS PIETOSOS A ESGLÉSIES I MONESTIRS, A HOSPITALS I ALS POBRES CAPTIUS

Aquests llegats són distribuïts de tres maneres diverses: bé hom deixa als marmessors la distribució de les almoïnes —és el cas dels personatges més importants: Galceran de Requesens⁵⁹, o el vescomte de Ribarroja⁶⁰; bé hom fa una important donació, per exemple Bernat de Requesens al monestir de Portaceli o a la catedral de Valladolid la dona Mencia de Lemos⁶¹; bé hom distribueix petits presents a les esglésies i als preveres, etc... Aquest és el cas més freqüent.

Una manera ben simple i corrent d'ajudar al conjunt de l'Església i dels pobres eren els *bassins* d'esglésies parroquials — de 4 bassins que hom podria qualificar d'oficials: 1 per l'obra de l'església; 2 per a la il·luminació; 3 per als pobres i captius; 4 per ajudar els fidels orfes de cara a dotar-los en matrimoni. Alguns cops enlloc de l'obra de l'església, hom parla de les ànimes del purgatori. Però aquests 4 bassins concerneixen directament l'ajuda als vius; per als mort hi havia d'altres sempre vinculades a la celebració de misses⁶².

El procediment era ben simple: hom deixava sumes exactes i iguals als 4 bassins d'una església⁶³ o als bassins de totes les esglésies d'una ciutat⁶⁴. Bé que hom prefereix sempre els bassins de la seva pròpia parròquia. L'existència d'aquests bassins oferia també una fàcil solució al problema de les "substitucions" quan els hereus directes havien mort.

Les donacions a les esglésies comprenien diferents aspectes: el manteniment general de l'edifici — per l'obra⁶⁵, o la construcció d'una part, per exemple, una capella⁶⁶, un retaule⁶⁷, o encara la compra de joies⁶⁸. Si la donació era feta a un monestir, hom afegeix l'alimentació i el vestuari dels monjos: hom troba una precisió sorprenent, per exemple, al testament de Francesc de Casasapia⁶⁹.

59. XIII, 1r.; XIX, 1v.

60. XIV, 2v.

61. XVIII, 1v.

62. IV, 2r.; V, 8v.; etc...

63. Cf. IV, 2r.; VI, 5v.

64. Cf. V, 8v.; VI, 5v.

65. XIX, 2r.

66. *Operi capelle Sancti Bernardi de Perelada, duos solidos*. IV, 3r.

67. *Sia fet un retaule en lo dit capitol de Sent Agostí sots invocació de la vera Santa Trinitat*, V, 7v.; *Un retaule sots invocació de Sent Fhelip e de Sent Jacme*, IX, 10v.

68. XIX, 2r.

69. Cf. II, 1r.-5v.

Els monestirs més afavorits són aquells dels dominics dins les diferents ciutats⁷⁰, els franciscans⁷¹, els agustins⁷², els carmes⁷³, els benedictins de Montserrat⁷⁴, la Cartoixa de Portaceli⁷⁵; però hom troba també els trinitaris⁷⁶, el monestir de Poblet⁷⁷, el de Sant Pere de les Puel·les⁷⁸, i el monestir de Sant Jeroni⁷⁹.

L'ajuda als monestirs dels frares de la Verge de la Mercè concerneix directament la redempció dels captius, acte de caritat freqüent a l'Edat Mitjana⁸⁰.

Les parròquies rebien també donacions⁸¹, però si es tracta d'una suma notable el seu objectiu és quasi sempre la institució d'almoïnes⁸².

Dins tots els casos, la donació està feta a esglésies del propi país, fins i tot de la pròpia ciutat; hem trobat un sol cas d'una donació feta a un monestir d'un altre regne⁸³.

Com a curiositat indico que solament un testament ens parla de llibres deixats a institucions eclesiàstiques⁸⁴.

Finalment, el tercer objecte de caritat és l'hospital. Hom fa donacions a l'hospital de la Santa Creu de Barcelona⁸⁵, als masellers de la mateixa ciutat⁸⁶, i al de Perelada⁸⁷. Entre d'altres ocasions hom fa una donació única a "tots els hostpitals de la ciutat", o hom dóna una suma igual a cadascun d'aquests hospitals⁸⁸.

Hem arribat a la fi. Hom podria haver considerat altres aspectes o aprofundir als precedents. He tractat de donar una idea general que espero poder enriquir ben aviat.

70. II, 1r.; XI, 3r.; XIV, 2v.; XX, 1v.

71. II, 1r.; XI, 3r.

72. II, 1r.; V, 6v.; IV, 3r.

73. II, 1r.; XI, 3r.

74. II, 1r.

75. XI, 3r.; XIV, 2v.

76. XI, 3r.

77. XIV, 2v.

78. II, 1r.

79. XX, 1v.; Cf. VII, 2r.

80. II, 1v.; IV, 9v.; VI, 2r.; VII, 2r.; XVIII°, 3r.

81. II, 5r.-5v.

82. XVIII, 1v.

83. *Item pro servitio Dei et pro remedio animae nostrae legamus Monasterio Sancti Christophori ordinis Beatae Mariae de Jesu, in Regno Aragonum in Baronia de Epila ob devotionem quam gerimus dicto Monasterio amore Dei quinquaginta ducatos aureos tradendos intra duos annos...*, XX, 2v.

84. IX, 8r.

85. I, 1r.; II, 5r.

86. I, 2v.

87. IV, 3r.

88. V, 9r.; XVI, 3r.

TESTAMENTS

- I. Guillem de Destorrent. Barcelona, s.d. (inici s.XV). (Llig. 361, car.25).
- II. Francesc de Casasapia. Barcelona, 5 d'agost 1406. (Llig. 361, car.26).
- III. Nicolau Aromir. 15 d'octubre 1411. (Llig. 361, car.27).
- IV. Bernat Limós. 1 d'octubre 1414. (Llig. 361, car.28).
- V. Sibil·la Castella. 17 de febrer 1422. (Llig. 361, car.29).
- VI. Pere de Soler. València, 13 de maig 1423. (Llig. 361, car.30).
- VII. Isabel de Soler. València, 12 de maig 1433. (Llig.361, car.32)
- VIII. Altadona de Novals. València, 12 de març 1437. (Llig. 361, car.10).
- IX. Joan Díez. València, 2 de juny 1440. (Llig. 361, car.35).
- X. Pere Tost. València, 5 de juliol 1453. (Llig. 361, car.34).
- XI. Joan Díez (segon testament). València, 17 d'abril 1454. (Llig. 361, car.36).
- XII. Bernat Joan. València, 22 de setembre 1455. (Llig.3, car.7).
- XIII. Galceran de Requesens. Cervera, 26 d'octubre 1465. (Llig. 42, car.6).
- XIV. Bernat de Requesens. Aitona, 16 de juliol 1469 (Llig. 42, car.11).
- XV. Vidal de Blanes. 25 d'agost 1472. (Llig. 361, car.37).
- XVI. Pere de Milans. Nonells, 15 de julio 1473. (Llig. 361, car.38).
- XVII. Isabel Joan. 1 d'abril 1474 (Llig. 3, car.10).
- XVIII. Mencia de Lemos. Valladolid, 12 de juliol 1482. (Llig. 361, car.21).
- XIX. Joan Ruiz de Liori. Ribarroja, 30 de juliol 1489. (Llig. 24, car.2).
- XX. Berenguer Joan de Requesens. Barcelona, 22 d'agost 1509. (Llig. 43, car.11).